

מגמות חצי-שנתיות במדיניות-החוץ האזורית של ישראל

גיליון מס' 5, ינואר-יוני 2020

עורכים: ד"ר רועי קיבריק וד"ר נמרוד גורן*

מדיניות-החוץ הישראלית הושפעה בחצי השנה האחרונה משתי סוגיות מרכזיות: משבר הקורונה – שהוביל לשינופי פעולה אזוריים ובינלאומיים חדשים, והצהרות על כוונות סיפוח – שעוררו התנגדות בינלאומית ואזהרות מפני פגיעה ביחסים עם אירופה והמזרח התיכון. זאת, לצד כניסתו לתפקיד של שר חוץ חדש, שמדגיש את רצונו לשקם את משרד החוץ ולהיות שחקן מדיני משמעותי.

פירוט המגמות

- 1. ישראל מגיבה בחיוב לתכנית טראמפ אך לא פועלת לממש אותה** - תכנית טראמפ, שפורסמה בינואר 2020 תוך כדי מערכת הבחירות בישראל, תוארה על ידי המועמדים המובילים נתניהו וגנץ כהזדמנות גדולה. אולם, התכנית נתמכת רק על ידי ישראל והממשל האמריקאי שקרנו ועוצמתו בעולם בירידה משמעותית תחת הנשיא טראמפ. ארה"ב מצויה בשנת בחירות ותחת משבר הקורונה והקשב שלה לנושא יורד. ישראל לא ביצעה צעדים מעשיים לקידום התכנית, למעט רצונו של נתניהו לנצל אותה כדי לקדם סיפוח, ואילו הפלסטינים מתנגדים לה נמרצות. עבודת המטה היחידה נעשית על ידי צוות ישראלי-אמריקאי (ללא פלסטינים) לשרטוט גבולות בהתאם לתכנית.
- 2. ישראל מצהירה על כוונות סיפוח ונענית בהתנגדות בינלאומית נרחבת** - פרסום תכנית טראמפ העניק רוח גבית לקידום רעיון הסיפוח, שנתניהו התחייב לו והציב בלב השיח הפוליטי והמדיני בישראל. גנץ, אשר לא הביע התנגדות עקרונית לסיפוח, התנה אותו בהסכמה אזורית ובינלאומית ובשמירה על הסכמי השלום. הצהרות הסיפוח גררו התנגדויות בינלאומיות חריפות, בין היתר מצד האיחוד האירופי ומדינות מרכזיות באירופה, ירדן, מדינות המפרץ, הדמוקרטים בארה"ב, האו"ם, רוסיה, וכמובן הפלסטינים. טיעוני המתנגדים היו שסיפוח מנוגד לחוק הבינלאומי, יערער את היציבות האזורית, יפגע ביחסים הביטראליים עם ישראל, וירחיק את סיכויי השלום.
- 3. ישראל והפלסטינים משתפים פעולה נגד הקורונה, ונאבקים סביב תכנית הסיפוח** - תחילת משבר הקורונה הביא את ישראל לשתף פעולה עם הרשות הפלסטינית ואף עם גורמים בעזה בהכשרת צוותים רפואיים, העברת ציוד וחומרים רפואיים, שיתוף בידע, ותיאום התנועה במרחב כדי להתמודד עם הווירוס. ההצהרות על כוונת הסיפוח הביאו לנתק עם הרשות הפלסטינית, אשר הפסיקה בתגובה את התיאום הביטחוני והאזרחי עם ישראל. לצד זאת, המשיכה ישראל לפעול למען הבטחת התמיכה הכספית הקטרת בעזה, על מנת למנוע הסלמה ואסון הומניטרי, וניסתה לקדם עסקת שבויים עם החמאס.
- 4. המשבר עם ירדן ממשיך להעמיק** - משבר האמון והנתק בין מנהיגי ישראל וירדן נמשך. על פי הדיווחים, המלך עבדאללה סירב לשוחח עם ראש הממשלה נתניהו, אך הסכים להיפגש עם ראש המוסד. שטחי צופר הוחזרו סופית לירדן לאחר שנכשל הניסיון להשאירם להמשך עיבוד של החקלאים הישראליים. ירדן הפכה לקול מוביל בהתנגדות לסיפוח. היא הזהירה את ישראל מפני השלכות שליליות של סיפוח על יחסי השלום, ופעלה בערוצים שונים כדי לרתום גורמים בזירה הבינלאומית – בייחוד באירופה ובארה"ב – לפעול למניעת סיפוח.

* ד"ר רועי קיבריק הוא מנהל המחקרים של מכון מיתוים; ד"ר נמרוד גורן הוא ראש מכון מיתוים. מסמך זה מבוסס על ששת הגיליונות האחרונים של [הדו"ח הדיפלומטי](#) שמפרסם מכון מיתוים ושסוקר מדי חודש את יחסי ישראל והפלסטינים, יחסי ישראל עם המזרח התיכון, אירופה ואגן הים התיכון, ותפקוד מערך החוץ. המסמך מתפרסם בשיתוף קרן פרידריך אברט.

- 5. איחוד האמירויות מקדמת את יחסיה עם ישראל ומזהירה מפני הסיפוח - איחוד האמירויות נקטה צעדים חיוביים ביחס לישראל ולקשר עמה. שיתוף פעולה בין המדינות התקיים במסגרת ההכנות לתערוכת אקספו 2020 בדובאי, אשר נדחתה לבסוף לשנה הבאה, ובהתמודדות עם הקורונה. איחוד האמירויות סייעה לישראל בצידוד נחוץ, ושלחה מטוסים עם ציוד רפואי לפלסטינים שנחתו בגלוי במל התעופה בן גוריון. איחוד האמירויות גם הפגינה יחס חם ותומך לקהילה היהודית במדינה, ודוברים בכירים מטעמה העניקו לגיטימציה ליחסים עם ישראל, גם על רקע מחלוקות בנושא הפלסטיני. גורמים רשמיים מאיחוד האמירויות פנו באופן ישיר לציבור בישראל, והפצירו לרדת מרעיון הסיפוח, אשר יפגע בהתחממות היחסים בין המדינות וימנע נורמליזציה.**
- 6. מאמץ מדיני והסלמה במאבק נגד איראן וגרורותיה - ישראל פעלה מול מדינות באירופה כדי שתצטרפנה לסנקציות האמריקאיות נגד איראן ושתפעלנה להוציא את החיזבאללה מחוץ לחוק, כפי שאכן פעלו בגרמניה ובאוסטריה. ישראל המשיכה לתקוף יעדים איראניים בסוריה ויעדים של חיזבאללה בסוריה ולבנון, והמאבק הצבאי הסלים נוכח תקיפות סייבר הדדיות ודיווחים על פעילות ישראלית באיראן נגד תכנית הגרעין. הנושא האיראני נידון תדיר בין בכירים בישראל ובארה"ב, וישראל הפנתה גם תשומת לב לאיומים אפשריים מצד לבנון, שמצויה במשבר כלכלי חריף.**
- 7. ניצני שינוי חיובי בקשר עם אירופה על אף עננת הסיפוח - שר החוץ החדש אשכנזי בחר להוביל גישה חיובית יותר כלפי האיחוד האירופי, והדגיש במספר הזדמנויות לאחר כניסתו לתפקיד את חשיבות הקשרים של ישראל עם אירופה. הוא קיים שיחות עם שרי חוץ אירופיים ועם הנציג האירופי העליון לענייני חוץ בורל, והשניים סיכמו להיפגש בבריסל כשהתנאים יאפשרו זאת. אשכנזי גם התנער מנוסח הודעת תמיכה של הונגריה בישראל שכללה התייחסות ל"ערכים פטריוטיים משותפים", המנוגדים לשיח האירופי. ואולם, הצהרות הסיפוח, להן האיחוד האירופי מתנגד נחרצות, מעיבות על הניסיונות לפתוח דף חדש ביחסים.**
- 8. הברית עם יוון וקפריסין מתרחבת ומעמיקה - ישראל קצרה את הפירות של הרחבת שיתופי הפעולה שלה עם יוון וקפריסין אל מעבר לתחום האנרגיה. משבר הקורונה, שהוביל לירידה במחירי הגז בעולם, פגע ביכולת של המדינות להפיק רווח כלכלי מהגז הטבעי שבים התיכון. ואולם, לאור זאת, בלטה התשתית האזרחית ליחסים שבנו ישראל, יוון וקפריסין, והן שיתפו פעולה אל מול האתגרים החדשים בתחומי הבריאות, הטכנולוגיה, הביטחון והתיירות. ישראל הייתה יעד הביקור הראשון של ראש הממשלה היווני ושר החוץ הקפריסאי עם תום הגל הראשון של הקורונה.**
- 9. ישראל מתמרנת בין שיתופי פעולה וסכסוכים מחריפים באגן הים התיכון - מצבורי הגז הטבעי בים התיכון הובילו להחרפת הסכסוכים בין תורכיה ליוון וקפריסין בנושא גבולות ימיים וזכויות קידוח. בנוסף, מלחמת האזרחים בלוב גררה אליה שחקנים בינלאומיים, והגבירה גם היא את המתיחות באגן הים התיכון. ישראל ניסתה להימנע ממעורבות בסכסוכים אלו ומאימוץ עמדה אנטי-תורכית חד-משמעית, ופעלה לשמר ערוצי שיח פתוחים עם השחקנים השונים. פרום הגז של מזרח אגן הים התיכון (EMGF) המשיך להתמסד לקראת הפיכתו לארגון בינלאומי מוכר, אך איבד מרכזיות לאור שינוי המוקד האזורי משיתוף פעולה אנרגטי-כלכלי למאבקים גיאופוליטיים.**
- 10. שיתוף פעולה בינלאומי ואזורי נוכח מגיפת הקורונה - ישראל פעלה יחד עם המוסדות הבינלאומיים ועם מדינות אחרות בהתמודדות עם הקורונה והשלכותיה. היא הסתייעה במדינות אחרות כדי להשיב את אזרחיה לארץ, להשיג ציוד רפואי ותרופות, שיתפה במידע, וניסתה לפעול יחד עם מדינות נוספות לפתיחה מבוקרת של הכלכלה ותנועת האזרחים, טרם נרשמה העלייה המשמעותית המחודשת בתחלואה בישראל. במכלול מאמצים אלה, מילא משרד החוץ תפקיד משמעותי והפגין את נכסיותו.**
- 11. שר החוץ אשכנזי מנסה לשקם את משרד החוץ - כניסתו של השר החדש אשכנזי הפיחה רוח חדשה במשרד החוץ. הוא הצליח לגייס תקציב פעילות למשרד, הכיר בחשיבות הדיפלומטיה ככלי מדיני מרכזי, קידם מינויים מקצועיים ובראשם המנכ"ל החדש אלון אושפיז, וגילה נכונות להסתייע בניסיון הקיים בין כותלי המשרד ואצל דיפלומטים בדימוס. עם הקמת הממשלה החדשה נשאו סמכויות משרד החוץ מפוזרות בין מספר משרדים, ומערך החוץ עדיין אינו מרוכז ומתואם בצורה יעילה.**